

Az Andesek Krisztusa.*

Perczelné Kozma Flóra.

Szinte áhítatos megilletődés foghat el bennünket, midőn a mai háború-hírektől izgalmas, lázongó, örökösen tülekedő és egymáson nyereszkedő világ közepette ráesik pillantásunk erre a Krisztus-szoborra, melyet bátor vagyok — Szamosi Soós Vilmos szobrász művész úr kitűnő másolatában — a tisztelt hallgatóságnak bemutatni.

Dacára materialisztikus és a keresztény eszmét leicsinylő, állítólag «túlhaladt» korszakunknak, merem állítani, hogy nem tudunk és nem fogunk tudni soha felemelőbb és nagyszerűbb benyomást nyújthatni éppen e cinikus világ számára, mint amilyent ellensúlyozásul egy tipikus és kifejező Krisztus-alakkal nyújthatunk. Ábrázolja ez akár az áhítatos rajongás isten-emberét, — akár a tudományos higgadtság felekezeti ségen felül emelkedő *isteni* emberét.

De az összes Krisztus-alakok közül a legfenségesebb e most bemutatott szobor, mely a Cordillerák legmagasabb csúcsán áll, — hogy Chilét Argentina köztársaságtól elválassza — 3900 méter magasságban a tenger fölött és (jól méltóztassanak a mai véres korszakban megjegyezni) *e két köztársaság feleslegessé vált ágyuinak bronzából* készült.

Szédületes magas és meseszerű — a mai viszonyok között — még gondolatnak is, hát még ha egy francia füzetből, mint tényállásról győződünk meg róla. E szobor előtt el kell némulnia korunk mindenre kiterjeszkedő —

* A szobormásolat bemutatásakor a budapesti Dávid Ferenc Egyesületben tartott felolvasás.

már szinte unalmassá és közönségessé vált — skepticizmusának, mely szerint soha semmi rosszon változtatni nem lehet: mert szentesített és megpecsételt öldöklések, erkölcstelenségek, lelkiismeretlenségek stb. «mindig voltak és mindig lesznek». Szánalmas, de éppen ennél fogva nagyon elterjedt és lépten-nyomon citált felfogás! Valamint e gyönyörű és szent tényállásnál fel kell függeszteni az örökös keresztény vitát is. Mindegy itt, hogy e fenséges modell tulajdonképpen a teológia «logos»-a-e, vagy a realisabb gondolkodás béke apostola; elég, hogy Jézus szobra *egyetlen egy helyen* legalább az emberiség igazi békéjét és igazi szeretetét jelképezi!

*

A XIX. század utóbbi hatvan éve alatt, Chile és Argentina gyakran háboruskodtak egymással; és miután a háború szüli az elkeseredést és gyűlöletet, melyek ismét újabb háborúk előkészítői, e két nép javíthatatlan ellenség gyanánt gyűlölte egymást. Különböznél így is kívánta ezt a «nemzeti becsület» és méltóság. Régebbi határozat szerint a közöttük lévő határvonalat meg kellett húzniok s e fölötti viszálykodásuk könnyű ürügyül szolgált nekik, hogy szabad folyást engedjenek haragjuknak. 1900 elején tehát, állig fegyverkezve, ismét háborúra készültek; országaikra új adókat vetettek ki, hadi készletük kiegészítése céljából s azzal dicsekedtek, hogy épp oly tökéletes, óriási páncélos hajókkal bírnak, mint amilyenekkel a régi, óvilágbeli civilizált birodalmak. Csak arra vártak még, hogy hadseregük teljes számú legyen, hogy aztán egymásra üthessenek, midőn 1900 husvétján San Juan de Cuyo püspöke, Mgr. Benavente, Buenos Ayresben tartózkodva, a szent hét szertartása gyanánt tüzes felhívást intézett az argentinaiak keresztény érzületéhez a béke érdekében s azon óhaját fejezte ki, bárcsak egy napon Krisztus képmása lenne elhelyezve a két országot elválasztó hegylánc csúcsán, mely örökre megszüntetné egymás gyűlöletét s öldöklését. Felhívására az Andesek másik oldaláról Chile püspöke, Mgr. Jara felelt; a két prelátnak kezdte bejárni országát és hirdetve a békét és ki-

engesztelődést, járt városról városra, faluról falura, nagy tömeg által hallgatva. Kezdetben csak a papság és a nők pártfogolták őket, de lassankint a férfiak is hozzájuk csatlakoztak. Mindenfelől kérvények érkeztek a parlamenthez és a közvélemény hatása alatt a két kormány kénytelen volt egy tartós béke alapjának együttes tanulmányozását megbeszélni egymással. Az első szerződés a határ feletti viszályt az angol király ítélete alá rendelte, a lehető leggyorsabban megérkezett ítélet mindkét nemzetnek egyenlő részt juttatott a kérdéses kerületből. Megelégedve az eredménnyel és valami ellenállhatatlan érzéstől ösztönözve, a két kormány 1903. év június havában szerződést kötött (ez az első szerződés a világon, mely nem tartalmaz semmiféle kikötést), mely szerint kötelezik magukat, hogy öt év tartamára minden közöttük felmerülő viszályt *ítélő bíróság* alá fognak vetni. Azonkívül megegyeztek abban, hogy hadseregük egy részét felosztatják, munkában levő hadihajóik készítését abba hagyják és megkisebbitik hadseregük számát, hogy az csupán mint nemzeti rendőrség működik és hadihajóikat eladták vagy kereskedelmi hajókká alakították át. A chilei nagy fegyvergyárból ipariskola lett és a megmaradt eddig hadügyre szánt pénzüsszeggel közhasznú dolgokat létesítettek: pl. óriási gátat építettek Valparaiso kikötőjében, az Andeseket vasútvonallal szelték át (Chile fővárosa tehát ma 18 órányira van Buenos Ayrestől); utakat terveztek, számtalan egészséges és kényelmes lakóházat vagy kórházat építettek stb. De az anyagi jólét növekedésénél nem kevésbé értékes eredmény az a változás, mely a két ország lakóinak kölcsönös magatartásából eredt, és ama barátság, jóakarát és bizalom, mely a régi ellenségeskedést felváltotta.

Hasonló szerződést kötöttek a legfőbb nemzetekkel is, s így gyakorlatilag megvalósították a béke eszméjét: «ne az erőhöz folyamodjunk, de azon ítélőbírósághoz, amely az internacionális összeütközések elintézésére és megszüntetésére alakult».

Most még azon óhajnak kielégítése maradt hátra, melyet 1900-ban Mgr. Benavente fejezett ki, t. i., hogy *bár*

egy nap Krisztus uralná a két kibékült nemzetet. Ez eszmének kivitelét egy nő, Senora de Costa, a Jézus Anyja Szövetségének elnöke kezdeményezte. Ezen egylet közreműködésével gyűjté egybe a szükséges összeget és midőn 1903. év május havában Chile képviselői Buenos Ayresbe érkeztek az Argentina köztársasággal kötendő békeszerződés végleges aláírása végett, megmutathatá nekik Krisztus szobrát, melyet e város fegyvertárában az immár felesleges ágyuk bronzából készíttettek. A szobrot a buenosayresi Lacordaire kollégium udvarán helyezték el; most már csak rendeltetési helyére való elszállítása (3900 méter magasságra a tenger színe fölött) maradt hátra; ezt a kormány vállalta el. Először vasúton vitték Mendozaig, innét ágyutalpon azon csúcsig, melyen aztán felállították. Midőn az út használhatatlanná vált már az ösvérek számára, melyeket a szakadékba való lezuhanás veszélye fenyegetett, a tengerészkatona húzták tovább kötélén. A felszentelés 1904. március 13-án ment végbe óriási tömeg és mindkét ország lakossága jelenlétében. Chile lakóai argentinai területen, ez utóbbiak viszont Chile földjén táboroztak. A hegyek visszhangozták a katonazenekar harsogását, az ágyu is dörgött, de békét és nem háborút hirdetve! Azután a legünnepélyesebb esendben leplezték le a szobrot. Midőn a nap lenyugodott, a szertartás megható imával végződött, melyben a két kibékült nemzet kérte Istenét, hogy e föld minden nemzete kövesse egy napon az ő testvéries és szeretetteljes határozatukat.

A szobor a következő felírást tartalmazza: «Előbb dőlnek romba és lesznek porrá e hegyek, semmint Chile és Argentina köztársaság lakói elfelejtenék azon ünnepélyes fogadalmat, melyet Krisztus lábainál tettek egymásnak».

*

Ime a vallás igazi rendeltetése!

Ime a bűnös, lelkiismeretlen vagy legjobb esetben közönyös és passzív szerepet vivő sáros földtekének egy párányi fehér hajléka.

Soha nagyobb áhitattal, de egyúttal soha nagyobb fáj-

dalommal nem szemlélhetjük e legendaszerű szobrot, mint éppen napjainkban! Nem tudom, mire ezen sorok esetleg nyomtatásban látnak napvilágot, nem folyik-e már nagyban a csatatéren testvéreink vére. Testvéreink! Vajjon a XX. században még mindig csak *hazánkfiait* értjük-e ezen elnevezés alatt? Vajjon nem vagyunk-e még elég érettek arra, hogy a régmúlt idők kulturproduktumát: a fizarancsolatot és a 2000 év előtt élt világpróféta humanitását és béke-eszméjét megérthessük?!

Mindenütt csak kötelező haladásról és fejlődésről halunk. Mikor érünk hát vissza a Mózesek és Jézusok haladásához?... «Ne ölj»... Akkor ismernek meg benneteket, hogy tanítványaim vagytok, ha egymást szeretitek».

Tehát ne csak «nemzetünk, fajunk vagy vallásunk fiait» kiméljük és szeressük, hanem egyszerűen «ne ölj» és «... egymást szeressétek».

Ebben az ősz egyszerű mondásban rejlik az egész, sokat hangoztatott jövőnek szédületes magas és haladásnak szolgáló programja! És nekünk mégis mindig új próféták kellenek, anélkül, hogy a régieknek soha meg nem testesedett igazságait, igazi haladást szolgáló eszméit, kulturgondolatait valaha követtük volna. De ha esetleg e nagy prófétáinkra is ragadt valami koruk elfogultságából, tévedésből bizonyos, hogy ahhoz még ma is vagy görcsösen ragaszkodunk vagy kárhozhatólag folyton ezen rágódunk

Pedig ezen ősz próféták igazságainak befogadása lesz haladásunkban az első komoly, *előre* tartó lépés, mely a temérdek céltévesztett, ultramodern irány között az ősi igazságokból fakadó igazi haladást is megteremti majd!

A mostani kri'ikus viszonyok között Amerika szabad-
elví templomaiban egyre-másra tartatnak a békeprédikációk. Csak legközelebb is Suttner Berta bárónő — mint a hogy a Friedenswarteből értesülünk, — három protestáns templomban tartott Chicagóban, óriási közönség előtt békeelőadást. Az unitarizmus halhatatlan lánglelkű apostola, örökös szellemi vezetőnk: *Channing* hatalmasan küzdött a háború eszméje ellen. Már 1816-ban Bostonban, a congregationális egyház lelkészeinek évi gyűlésén egy fen-

ségesen magas szárnyalású békeelőadás végezetéül a következő hatalmas dikcióval buzdította az Isten szolgáit a béke melletti nemes harcra:

«Vajha a keresztény papok nagyobb világossággal és határozottsággal, mint eddig, iparkodnának feltüntetni a kereszténységnek békés és jóakaratu szellemét. Ennek a szellemnek, testvérim, a mi egyházi beszédeinkben éppen azt a helyet kell elfoglalni, amelyet urunk evangéliumában foglal el. Ahelyett, hogy egyéb tárgyak közé rejtve maradjon, a keresztény kegyadományok és erények élén kell állnia; s mint vallásunk *életét és lényegét* kell hirdetnünk. Meg kell az embereknek tanítanunk, hogy, a szeretet nagyobb, mint a hit és a remény; hogy Isten maga a szeretet vagyis a jóindulat; hogy a szeretet az Isten lényéből az emberi léleknek adatott legtündöklőbb adomány. Tanítsuk meg az embereket, hogy a keresztényi jóindulatnak sajátja, hogy, mindenüvé eláradjon, mint az ég világossága és esője s hogy vessék meg azokat a határokat, amelyekkel folyamok, hegyek és tengerek a népeket megszagatják s hogy minden emberi lényt, mint testvért öleljenek. Ne feledjük el, hogy beszédünk csak annyiban evangéliumi, amennyiben ez a végnélküli szeretetet ajánlja és ébreszti s a mi hallgatóink csak úgy és annyiban keresztények, mennyiben a békességben és jötevésben örömeiket találják.

Fájdalmas igazság, de még sem szabad elpalástolnunk, hogy az evangélium békeszerző befolyását nagy mértékben gátolja az a hajlandóság, mely minden időben, különösen a keresztény papok között túlnyomó volt, hogy *igen nagy súlyt helyeztek a keresztény felekezeteket egymástól megkülönböztető hitcikkelyekre s válaszfalakat húztak a különböző hitközségek között*. El kell pirulni a Krisztust követőnek, ha meggondolja, hogy a türelmetlenség és üldözés szelleme egy vallásban sem dühöngött kegyetlenebbül, mint a szelid és megbocsátó Megváltó evangéliuma alatt. Keresztények párologtatták a földet vértől és visszhangoztatták szidalmaktól és vádaktól. Csodálkozhatunk-e tehát, hogy a háború szelleme, mely magában az egyház szívében ápolásban és táplálásban részesült,

folytonosan dühöngött a népek között. Ha a kereszténység igazi szellemét csak fél akkora buzgalommal kötnék az emberek lelkére, mint amennyit kétes és vītás hittani tételekre pazarolnak, a közérzületet és közös munkásságot Krisztus minden követőiben, minden népeknél rövid időn előidéznék, aminek a béke előállítására és megszilárdítására az egész világon legáldásosabb befolyása lenne. A tudományos műveltség előhaladásának és a kereskedelem elterjedésének következtében a keresztények a földteke mindkét felén egymáshoz sokkal közelebb vannak, mint bármely korábbi korban, és a vallásos rokonérzelmek alapult közlekedés immár lassanként az egymástól távolabbi országokat is összeköti. Mily hatalmas eszközt ad ez az egyesítő kötelék a papoknak és a béke barátainak kezébe! *Nem kell-e megragadnunk a kedvező pillanatot, hogy mindenik világrészben minden kereszténynek szívére kössük, hogy hűség és engedelmisség első kötelességök a szeretet?* Nem kell-e arra tanítanunk őket, hogy útalattal és irtózáttal tekintsenek a háborúra, amely ugyanazon megváltónak követőit egymással ellenségesen szemben álló zászlók alatt a csatatérre hívja és arra ösztönzi, hogy kezeit egymás vérével bemocskolják? *Segéljük oda a sok nemzetiségű keresztényeket, hogy a béke ügyét egy szívvel és szájjal magokénak ismerjék, munkájuk nem lesz hasztalan az Űrban.* Az emberi ügyek csakhamar egészen más, barátságos színt nyernek. A békének előre kijelentett kora hajnalpirúlatban fog mutatkozni a világnak. A közvélemény megtisztul. Az álfény, mely a hős körül csillámlik, el fog homályosodni. A jellemnek nemesebb rendje fog magasztaltatni és terjedni. A világi országok lassanként az Isten és az ő Krisztusa országaivá lesznek.

Barátaim! Fel akartam mutatni azokat az okokat, amelyeket a háború mellett fel szoktak hozni; de nincs időm reá. Engedjétek meg még kifejeznem csak azt a reménységet, hogy a háború melletti szokásos védőbeszéd, mely szerint azért tartják szükségesnek, hogy a bátorságot, tevékenységet és az emberi léleknek más nemes tulajdonságait felébressze, az emberszeretet és béke barátaiban meg-

cáfoltatást találанд. Nyilatkoztassátok ki életetek és tetteitek által, hogy nektek a pokol eme tűzvészére nincs szükségetek, hogy kebletekben hősiés elhatározást élesszen. Nyilatkoztassátok ki, hogy a *békeszeretet szelleme nem rokon-egy a szelid és gyenge jellemmel*. Bizonyítsuk be, hogy a *bátorság, melyről azt hitték, hogy csak a vad harctéren virágzik, békeszerető szívben sokkal dicsőbben, magasabban, sokkal szilárdabbá és állandóbbá növekedhetik*. Mutassuk meg, hogy nem a félelem, hanem egy erkölcsi elv tett minket a háború ellenségeivé. Derült kedéllyel és örömmel siessünk csatlakozni az emberszeretet minden oly vállalatához, amely merészséget, önfeláldozást, s a fáradalomnak és munkának készséges elvállalását követeli. Illik hozzánk, hogy rendületlen és soha nem lankadó elhatározást mutassunk, de nem a végre, hogy halált és pusztulást dobjunk a világba, hanem, hogy Istennek és az emberiségnek szolgáljunk; az emberek nyomorait enyhítsük, az igazságot és az erényt terjeszszük, s különösen, hogy a háborút ostromoljuk. Krisztus tanításainak sok vértanúja volt. Legyünk mindig készek, hogy vértanúi legyünk a kereszténység szellemének, a béke és szeretet elhanyagolt, üldözött lelkének. Jobb szolgálatban nem élhetnénk; jobb ügyért nem halhatnánk meg. Krisztus ügye, a mindenható jószág gondviselése és támogatása alatt arra van hivatva, hogy az emberek szenvedésein és tévedésein, a századok szokásain és elfeledett hódítók ledőlt emlékoszlopain diadalmaszkodják.

Azt mondják, hogy a háború gyullasztja a hazafiságot; midőn hazánkért harcolunk, megtanúljuk szeretni. Igen, de az a hazafiság, melyet a háború ápol, rendszerint ál és hamis; bűn, nem pedig erény; egy szűkkeblű igazságtalan érzelem, mely arra céloz, hogy egy államot más népek megalázásával és megsemmisítésével fölemeljen. Az igazi dicső hazafi jól tudja, hogy az ő hazája, jólléte is be van foglalva a társadalom általános haladásába, s úgy is mint hazafi, úgy is mint keresztény örvend a más országok szabadságán és boldogságán és nagyon óhajtozik azokkal békés és barátságos viszonyban élni.

Nem szükséges-e, hogy a keresztények mindenütt törekedjenek kieszközölni, hogy a népek közti vítás kérdések, valamint az egyéneké is pártszenvédélytől ment békebíráknak adassanak át eldöntés végett. Ez a gondolat kivihetetlenebb-e, mint az a gondolat, hogy a vademberek csordáit társadalmi rend állapotába helyezzük? Ez utolsót már ki is vittük; fel kellene-e kétségbeesetten hagyni az elsővel?»

Íme a nagy Channing, kinek gondolatait nem csak mi, de -az egész protestánsizmus (élén Szász Károlyval és Török Pállal) a legnagyobb tisztelettel és bámúlattal citálta, azt a jézusi törekvést kötötte már 1816-ban az egyházak lelkére, melynek hatalma még az embert és kulturát pusztító ágyúkból is megváltást szimbolizáló Krisztus-szobrot tud formálni.

Azt mondják, a békemozgalom egy túlzott ideálistikus, tehát utópisztikus mozgalom. Ezt minden más intézmény aláírhatja, csak az egyház nem. Van-e a materialisztikus irány előtt nagyobb utópia a világon, mint az egyházaknak teizmusa, melyből származik a jónak és szépségnek szükségszerű diadala, az Isten országának eljövetele, az egyéniség abszolút létezése, tehát a lélek létezésének és halhatatlanságának metafizikai logikán alapuló hite! Bátoran állíthatjuk, hogy sokkal közelebb áll a békemozgalom az ideális alapon álló egyházak tanához, mint a pessimista, schopenhaueri filozófián felépült materializmushoz.

Ezt a világot nemcsak pusztán a munka száraz, ideálistikus nélküli hasznos korszaka, nemcsak a technikai vívmányok és gépek diadala és nemcsak a száraz tudomány van hivatva megváltani, ez magában véve még ekkora metamorfózisra nem is volna képes, hanem a reális, kötelező munka mellett *szükségszerűleg* egy magasabb és eszményibb világnak kell végre bekövetkeznie!

A szabadelvű egyházaknak — bár nagy tiszteletben tartják a más egyházak szimbólumait — nincsenek szobraik és képeik. S miután mélységes Jézus-tiszteletük dacára, — vagy talán éppen ezért — teológiájuk a régi dogmáknál reálisabb és racionálisabb alapon áll, szeretik őket Krisztustagadó, prózai egyházaknak nevezni!

Kérjük az Istent, hogy úgy az ó-, mint az újnak nevezett világrészben bizonyítsák be azon ambiciózus törekvésüket, mely korunk összes tragikus tévedéseit éppen egy magasabb és eszményibb világnézetté szeretné átváltoztatni, s ezáltal a *legideálisabb jézusi képmást, az igazi modern Krisztus-szobrot az emberiség lelkében kívánja felállítani!*

Egyházunkra vonatkozó statisztikai adatok.

A m. kir. kormány 1911. évi működéséről és az ország köz-állapotairól szóló jelentéséből és statisztikai évkönyvéből.

E jelentés szerint az unitáriusok létszáma a népszámlálással 1910. év végén Magyarországon 74275, Horváth-Szlavonországekban 21, együtt 74296, a mi az összes lakosságnak 0·4%-át teszi.

Egyházi adataink szerint ugyanakkor a lélekszám 78736, tehát 4440-nel több. Az országos statisztikai adatok szerint is 1900-tól 1910-ig, 10 év alatt a szaporodás 5728 és így egy évre 572 esik.

Hogy mennyire szétszórtva vagyunk az országban, mutatja az, hogy nincs egy vármegye is, amelyikben 74296 lélekből unitáriusok ne lennének. Tájékozásul nem lesz érdektelen azt itt feljegyezni: Baranyában 59, Pécselt 30, Fejérben 195, Székesfehérvárt 7, Győr-megyében nincs, de Győrben van 18, Komárom megyében 22, Komáromban 15, Mosonyban 5, Somogyban 104, Sopron megyében 8, Sopronban 19, Tolnában 20, Vasban 19, Veszprémben 57, Zalában 37, Árvában 5, Barsban 12, Esztergomban 10, Hontban 4, Selmecbányán 10, Liptóban 3, Nógrádban 10, Nyitrában 9, Pozsony megyében 4, Pozsonyban 16, Trencsénben 9, Turócbán 8, Zólyomban 2, Bács-Bodrogbán 48, Bajában 2, Szabadkán 6, Ujvidéken 3, Zomborban 6, Csongrádban 28, Hódmezővásárhelyt 477, Szegeden 42, Hevesben 17, Jásznagykunszolonban 233, Pest-Kiskunban 379, Budapestten 2120, Kecskemét 27, Abauj-Tornában 4, Kassán 20, Beregben 13, Borsódban 15, Miskolcon 33, Gömör és Kishont 37, Sáros 42, Szepes 13, Ung 21, Zemplén 30, Békés 893, Bihar 149, Nagyvárad 150, Hajdu 9, Debrecen 54, Máramaros 42, Szabolcs 12, Szatmár 37, Szatmárnémeti 9, Szilágy 77, Ugocea 8, Aradmegye 109, Arad 114, Csanád 118, Krassó-Szörény 142, Temes 76, Temesvár 80, Versec 4, Torontál 108, Pancsova 7, Alsófejér 1269, B.-Naszód 200, Brassó 1441, Csík 140, Fogaras 482, Háromszék 5228, Hunyad 1525, Kisküküllő 4916, Kolozs 1410, Kolozsvár 1921, Maros-Torda